

KORONAKRIISI JA TODELLISUUDEN ESITTÄMINEN

JOHANNA VUORELMA

Koronapandemia on paitsi terveydellinen ja taloudellinen kriisi myös tiedollinen kriisi. Koronapandemian tiedolliseen kriisiin viitataan usein silloin, kun alleviivataan tiedon niukkuutta nopeasti levinneen viruksen torjunnassa. Tiedollinen kriisi on kuitenkin muutakin kuin vain tiedon puutetta kriisin keskellä. Tiedollinen tyhjiö täyttyy nopeasti tilanteessa, jossa kansalaisilla on kova tiedonjano, mutta vakiintuneet tiedontuotantoon keskittyneet tahot tutkijayhteisöstä viranomaisiin ja mediaan eivät pysty täyttämään sitä riittäväällä tavalla. Tässä artikkelissa tarkastellaan sitä, millaisia muotoja koronapandemiaa koskevat todellisuuden kuvaukset ja tiedontuotanto ovat saaneet kriisin keskellä. Kysymys siitä, miten todellisuutta voi kuvata mahdollisimman tarkasti, on yksi yhteiskuntatieteiden keskeisiä kysymyksiä. Sen äärellä olemme myös koronakriisissä.

Kuva koronapandemiasta muovautuu suu-
relta osin toisen käden tulkintojen kautta.
Suomessa se näkyi aluksi pienenä uutis-
juttuna ulkomaan uutisissa. Ensimmäisten tar-
tuntatapausten myötä koronavirus siirtyi koti-
maan uutisiin. Joillekin ensimmäiset varsinaiset
kokemukset koronapandemiasta tulivat hallin-
non toimeenpanemien rajoitusten myötä, toisille
tauti tuli lähelle oman tai läheisten sairastumisen
myötä. Monille kuva taudista muodostui kohtaa-
misista työn kautta. Yleisen mielipiteen ja politiikan
julkisuuden kannalta media on ollut keskeisin
välittäjätaho, jonka kautta uhkakuva koronapan-
demiasta on muodostunut. Tiedollinen kuva koronapandemiasta
on saanut kertomuksellisia, spektaakkelimaisia ja visuaalisia muotoja.
Nämä piirteet määrittävät todellisuuden kuvausta myös
normaalioloissa, mutta tiedollisen kriisin keskellä
niiden merkitys korostuu entisestään.

Kertomusmuoto koronatodellisuuden kuvaajana

Koronakriisi on saanut monenlaisia kertomuksen
muotoja (Vuorelma 2020a). Ensimmäinen niistä
on kokemuksellinen koronakertomus, jossa tois-
tuu kirjallisuudentutkija Maria Mäkelän hahmot-
telema kaava (Mäkelä 2018). Siinä kokemukselli-
suudesta tulee sosiaalisen median jakamislogiikan
kautta aluksi edustuksellista ja sen jälkeen norma-
tiivista. ”Pienistä tarinoista voi sosiaalisessa me-
diassa tulla todella nopeasti suuria, jos niiden
koetaan vahvistavan jotain ennako-oletusta tai
selventävän jakajan moraalista asemointia”, Mä-
kelä (2019: 8) kirjoittaa. Korona-aikana yksittäiset
kokemuskertomukset ovat levinneet laajasti sosi-
aalisessa mediassa, jossa niitä on tulkittu osoituk-
sena laajemmasta ilmiöstä tai ihmisten yleisestä
toiminnasta. Näin kertomuksista on tullut edus-
tuksellisia kuvia korona-ajan todellisuudesta: näin
asiat todella ovat.

Edustukselliset kertomukset muuttuvat no-
peasti normatiivisiksi eli kuvauksiksi siitä, mikä
on oikein ja väärin. Kuten Mäkelä (2018: 9) jatkaa:
”Tarinoiden jakotaloudessa samastuttavuudesta
uhkaa tulla moraalin mitta. Vaarana on myös, että
sattumanvaraisuus ohjaa yhteiskunnallista hu-
omiota, edustuksellisuusväitteitä ja normatiivisia
päätelmiä siitä, mikä on hyvää ja oikein.” Tyypilli-

sessä korona-ajan kokemuskertomuksessa kertoja
kuvaa tilannetta julkisella paikalla, missä hän on
ainoa kasvosuojuksen käyttäjä. Kertomuksen ope-
tus on, että ihmiset ovat välinpitämättömiä, itse-
käitä ja haluttomia suojelemaan riskiryhmään kuu-
lujen terveyttä.

Toisien sanoen yksittäinen kokemus nousee
edustukselliseksi kuvaukseksi siitä, millaisia ihmi-
set ovat ja mitkä ovat heidän arvonsa. Tähän liit-
tyy vahva normatiivinen lataus: korona-aikana on
itsestä ja paheksuttavaa liikkuu julkisessa tilas-
sa ilman kasvosuojusta. Kertomus selventää paitsi
kertojan myös sosiaalisen median jakajien moraa-
lista asemoitumista. Kertomukset ”kurittomista
boomereista”, ”bilettävästä nuorisosta”, Lappiin
suuntaavista uusmaalaisista, Pietarin jalkapallo-
faneista tai rajan yli kulkevasta ”nuuskarallista”
kerrotaan usein kokemuskertomuksen muodossa
sivustakatsojana, joka paheksuu korona-ajan kan-
salaisten vastuuttomuutta.

Toinen korona-ajalle ominainen kokemusker-
tomus kuvaa kokemusta terveydenhuollossa. Odo-
tin testitulostani yli viikon, kertoja saattaa kirjoit-
taa tuotuneena. Kertomus voi olla monella tapaa
samaistuttava ja vahvistaa kielteisiä ennako-ole-
tuksia suomalaisen järjestelmän tehottomuudesta
kriisitilanteessa. Sen oletetaan tarjoavan yleisem-
män kuvan siitä, miten hallinto on epäonnistunut
koronakriisin hoidossa. Kertomuksessa on vahva
normatiivinen ulottuvuus: hallinnon olisi pitänyt
varautua mahdolliseen kriisiin tehokkaammin.

Yksittäiset kokemuskertomukset eivät kuiten-
kaan ole edustuksellisia kuvauksia siitä, miten asi-
at ovat. Ne saattavat olla yksilön kannalta merki-
tyksellisiä, mutta eivät tarjoa yhteiskunnallista
horisonttia. Laajemmat aineistot ja systemaatti-
nen aiheen tarkastelu lisäävät ymmärrystä hallin-
non toimien tehokkuudesta, kansalaisten toimin-
nasta kriisi aikana tai asenteista muihin ihmisiin.
Sosiaalisen median jakamislogiikka tukee kuiten-
kin moraalisia kokemuskertomuksia, joissa on yk-
siselitteinen opetus ja ennako-oletuksia vahvis-
tava tulkinta.

Silloin kriittisempikin lukija saattaa tempau-
tua kertomuksen kyytiin ja jakaa sen paheksuvilla
tai kiittävillä saatteilla. Korona-ajan tiedon puu-
te on ollut otollista aikaa tiedollisten aukkojen
paikkaamiseen kokemuskertomuksilla, jotka tar-

joavat uskottavia tulkintoja todellisuudesta. Taitava kerronta on myös vallankäyttöä. Kuten Mäkelä (2018: 9) toteaa, ”kokemuksen kautta hankittu edustuksellisuus ja normatiivisuus on yksi tapa saada tarinallista määrittelyvaltaa yhteiskunnallisiin kysymyksiin”. Pahimmillaan vaikutusvaltaiset kokemuskertomukset luovat valheellista kuvaa todellisuudesta, jos taidokkaasti kerrottu ja uskottavalta vaikuttava kuvaus ei vastaa ollenkaan faktoja.

Kokemuskertomukset saattavat heikentää luottamusta poliittisiin päättäjiin, viranomaisiin tai kansalaisten harkintakykyyn pelkästään taidokkaalla kriisiajan sanoittamisella, joka ei perustu tilastoihin, analyysiin tai tutkimuksiin. Yksilön kannalta on vaarallista, että kuka tahansa voidaan tempaista mukaan osaksi tunteita herättävää koronakertomusta. Kuvia tunnistettavissa olevista ihmisistä julkisissa liikennevälineissä tai kaupossa leviää sosiaalisessa mediassa, kun niitä jaetaan paheksuvilla saatteilla. Kuvia niin vessapaperia ”hamstraavista” ihmisistä kuin maskittomista matkustajista on levitetty osoituksena ihmisten irrationaalisuudesta tai vastuuttomuudesta. Kriisi-aikana yksityisen ja yleisen välinen raja hämärtyy vielä helpommin kuin normaalioloissa, kun kriisietoisuus ohjaa tarkkailemaan ympäristöä entistä valppaammin.

Politiikka ja koronakertomukset

Myös poliittiset johtajat tarjoavat kokemuskertomuksia, joilla pyritään kuvaamaan yhteiskunnallista todellisuutta. Ehkä tunnetuin korona-ajan koronakertomus on Yhdysvaltojen presidentin Donald Trumpin kuvaus siitä, miltä tuntui sairastua koronavirukseen aiheuttamaan tautiin. Trump kuvasi kokemustaan taisteluksi, joka osoitti lopulta, ettei virus ole niin vaarallinen kuin on esitetty. ”Älkää pelätkö virusta, te nujerratte sen kyllä”, Trump vakuutti kokemuksensa perusteella. Kun Yhdysvalloissa oli siihen mennessä tilastoitu jo yli 200 000 koronaviruksen aiheuttamiin komplikaatioihin menehtynyttä ja miljoonia tartunnan saaneita, Trumpin pyrkimys kuvata virus vähemmän uhkaavaksi kuin oli luultu ei saanut laajaa uskotavuutta. Jos todellisuus on liian näkyvästi ristiriidassa poliittisen johtajan kokemuskertomuksen kanssa, vaatii vahvaa uskoa ja poliittista sitoutumista omaksua sen tarjoama tulkinta.

Korona-aikana on kerrottu muitakin kuin kokemuskertomuksia. Toinen kertomuksen muoto ovat kansalliset kertomukset, joilla rakennetaan kuvaa kansallisvaltioista ja kansakunnista koronakriisiin voittajina ja häviäjinä. Koronaviruksen on esitetty kansallisuuden kautta ”kiinalaisena viruksena”. Suomessa kansallista kertomusta ovat hahmotelleet niin toimittajat kuin poliittiset päättäjät. Yhtäältä on toistettu kansallisen erityislaatuisuuden kertomusta Suomesta, joka on kansainvälinen edelläkävijä koronaviruksen vastaisessa taistelussa. *Aamulehden* pääkirjoituksessa todettiin maaliskuussa 2020: ”Suomen sitkeän kansan tuntien voi olla hyvin mahdollista, että olemme maailman parhaita myös tässä” (*Aamulehti* 2020). *Helsingin Sanomien* toimittaja Saska Saarikoski puolestaan kirjoitti samoihin aikoihin sosiaalisessa mediassa, että ”jos jokin maailman kansa tästä hommasta selviää, niin me suomalaiset. Siitä olen ihan varma” (Saarikoski 2020).

Toisaalta kansallisissa kertomuksissa Suomen hallinto esitetään tunarina, joka on onnistunut estämään koronaviruksen holtittoman leviämisen enemmän hyvän tuurin ja Suomen erityisten olosuhteiden kuin erityisen kyvykkyyden ansiosta. Toimittaja Tapio Sadeoja kirjoitti *Ilta-Sanomien* kolumnissaan marraskuussa 2020: ”Järjetön maskien hyötyjen kiistäminen ja lentokenttäosotkut keväällä sekä taudin vähättely alkusyksystä olisivat joissakin muissa maissa aiheuttaneet rumaa jälkeä. Nytkin vahinkoa syntyi, mutta vain rajallisesti. Mutta tästä hallitus ei voi kiittää itseään vaan sitä, että Suomi on Suomi.” Hän jatkoi, että Suomen valtiokortteja ovat ”syrjäinen ja harvaan asuttu maa sekä korkeasti koulutettu, perinteisesti viranomaisohjeita noudattava kansa, joka keksi turvavälit jo paljon ennen kuin niistä oli kuultukaan. Eikä yhtään todellista suurkaupunkia” (Sadeoja 2020). Kansainvälisen median hehkutus Suomen hallituksesta esimerkiksi koronajohtajana kääntyi kolumnissa kompuroinniksi.

Koronakriisin kansalliset kertomukset esitetään kilpailuna valtioiden välillä. Koronapandemiaa kuvaava todellisuus hahmottuu ranking-tilastojen kautta, kun valtioita asetetaan paremmuusjärjestykseen koronan hoidossa ikään kuin ne olisivat samalla ravikilpailun lähtöviivalta. Kilpailuasetelmassa kulttuuriset, sosiaaliset,

maantieteelliset, hallinnolliset ja poliittiset erot maiden välillä häviävät. Sadeojan peräänkuuluttamat kansalliset ”valttikortit” tai toisaalta viruksen leviämistä edistävät tekijät eivät mahdu mukaan suoraviivaiseen kertomukseen, jossa määritellään voittajat ja häviäjät. Kilvoittelukehyksessä tartuntamääriä arvioidaan poliittisen johtajuuden kyvykkyutenä tai kyvyttömyytenä ilman analyysia siitä, miten esimerkiksi ihmisten omaehtoinen käyttäytyminen, luontaisten kohtaamisten määrä ennen rajoituksia, asumisjärjestelyt, vanhusten hoivapalvelujen järjestäminen tai vaikkapa pandemian ajoitus saattavat vaikuttaa tartuntakäyrien kehittymiseen. Poliittisen päätöksenteon ja viruksen leviämisen välille piirtyy suora syy-seuraussuhde, joka hämärtää poliittisen vallan rajat.

Korona-ajan spekaakkelimaisuus

Tähän liittyy korona-ajan tiedon spekaakkelimaisuus, kun kansallista onnistumista arvioidaan näyttäytymisen ja esiintymisen kautta (Vuorelma 2020b). Guy Debordin klassikkoteos *Spekaakkelin yhteiskunta* (*La société du spectacle*, 1967) auttaa ymmärtämään korona-ajan kuvastoa, jonka kautta todellisuutta tehdään ymmärrettäväksi. Spekaakkelin yhteiskunnassa näyttäytyminen, katsominen ja esittäminen korvaavat olemisen. Koronakriisissä on ollut vahvaa visuaalista ja dramaattista representaatiota, jossa taudin uhka välittyy teho-osastojen, sairaaloiden, ruumiskonttien ja hetkessä kyhättyjen hautausmaiden kuvaston kautta. Raportit sairaaloiden teho-osastoilta kertovat, mistä koronapandemiassa on oikeasti kysymys. Keväällä 2020 niitä kehystettiin myös tulevaisuuskuvin eri yleisöille: kuvastolla Italian sairaalasta näytettiin, mikä pohjoisempaa Eurooppaa pian odottaa.

Samoihin aikoihin suomalaiset mediat otsikoivat näyttävästi ylimääräisistä ruumiskonteista helsinkiläisen sairaalan pihalla. ”Helsingissä sairaalan pihalle tuotiin kylmäkontteja ruumiita varten”, uutisoitiin huhtikuussa (Salmi 2020). *Ilta-Sanomien* puolestaan otsikoi: ”Ruumiskontit ilmestyivät helsinkiläissairaalan pihalle” (Lempinen 2020). Lyhyen uutisjutun kuvituksena oli neljä kuvaa ruumiskonteista eri kulmista. Jos omakohtaiset kokemuskertomukset pyrkivät kuvaamaan sitä, miltä koronapandemia tuntuu, tällaiset kuvastot tarjoavat vastauksen siihen, miltä koronapandemia

näyttää. Se näyttää ruumiskonteilta, ruuhkautuneilta teho-osastoilta, hätääntyneeltä hoitohenkilökunnalta ja kärsiviltä potilailta. Se näyttää myös kasvosuojuksiin pukeutuneilta kansalaisilta, tyhjiä kauppakeskuksilta ja autioituneilta kaduilta.

Poliittiset johtajat ovat keskeisessä roolissa määrittelemässä, miltä korona-ajan todellisuus näyttää ja tuntuu. Viestinnän tutkija Anu Kantola on analysoinut poliittisen vallan julkisuutta eri aikakausina Suomessa. Kantola hahmottaa poliittisen vallan julkisen esittäytymisen vallan teatterina tai rituaaleina (2014: 40), joiden avulla vallankäyttäjät rakentavat ”idealisoituja esityksiä, jotka saavat ihmiset liittämään heihin pyhinä pidettyjä arvoja” (2014: 42). Yksi korona-ajan rituaali on ollut kasvosuojuksen käyttö virallisissa tiedostustilaisuuksissa. Keväällä tiedostustilaisuudet olivat usein visuaalisesti vaikuttavia performansseja, joissa vallan teatterista tuli poikkeustilan esityksiä.

Toukokuussa 2020 *The Atlantic* -lehti hehkutti Slovakian koronapolitiikkaa ja kehysti ylistävän artikkelin presidentti Zuzana Čaputová:n esiintymisen ympärille. Čaputová:n tyylikäs esiintyminen kasvosuojus päällä oli osoitus maan onnistuneesta koronapolitiikasta. ”Slovakian opit – maa, jossa johtajat käyttävät kasvosuojusta”, lehti otsikoi (Serhan 2020). Itävallan nuori liittokansleri Sebastian Kurz esiintyi niin ikään näyttävästi kasvosuojus päällä kriisin alkuaikojen tiedostustilaisuuksissa. Brysselissä EU:n päättäjät omaksuivat kasvosuojusten lisäksi kyynärpäätervehdyksen uudeksi korona-ajan rituaaliksi, jota näytettiin usein uutiskuvissa.

Suomessa vallan esiintyminen noudatti pandemian alkuaikoina eri kaavaa. Suomessa poliittiset johtajat eivät esiintyneet kasvosuojukset päällä eivätkä vallan rituaalit poikenneet visuaaliselta kuvastoltaan merkittävästi normaalioloista. Pyrkimys oli pikemminkin esiintyä mahdollisimman vähäeleisesti ja painottaa käytännönläheisyyttä. ”Jätetään spekaakkelit muille”, pääministeri Sanna Marin totesi maaliskuussa 2020. Kantola kirjoittaa, miten modernien johtajien ”täytyy luoda esityksiä, jotka osoittavat, että he ovat asemansa arvoisia, sitoutuneita ja saavat hyväksyntää laajemmalla yhteiskunnalta. Samalla johtajat myös luovat yhteisöllisyyttä, jonka tarve ei ole kadonnut” (Kantola 2014: 42). Kriisiaikana yhteisöllisyyden

tarve korostuu ja kansalaiset tyypillisesti tukeutuvat normaalia vahvemmin poliittisiin johtajiin. Näin kävi myös Suomessa, kun pääministeripuolueen kannatus nousi ja pääministeri sai laajaa kannatusta yli puoluerajojen.

Vallan rituaaliksi muodostuivat keväällä 2020 säännölliset tiedotustilaisuudet, joissa ministereit ja asiantuntijat kertoivat uusista rajoituksista ja arvionsa tartuntatilanteesta. Tiedotustilaisuudet rytmittivät korona-ajan arkea ja tarjosivat vallan näyttämön poliittisille johtajille, jotka pyrkivät vetoamaan kansalaisiin. Poikkeusolojen julistaminen ja valmiuslain käyttöönotto synnyttivät laajan kriisitietoisuuden, joka ei perustunut politiikkojen näyttävään esiintymiseen vaan suvereeniin vallankäyttöön. Kuten politiikan teoreetikko Carl Schmitt tunnetusti määritteli, suvereeni on se, joka päättää poikkeustilasta. Tällaista suvereenia vallankäyttöä on ajateltu tarvittavan vain sotilaallisen kriisin kohdalla.

Kasvosuojus osana poliittista näyttäytymistä sai erilaisen muodon Yhdysvalloissa, missä presidentti Trumpin haluttomuus käyttää kasvosuojusta herätti laajaa kritiikkiä. Trumpille kasvosuojus vallan rituaalina ei edustanut esimerkillistä johtamista ja kriisitietoisuuden herättämistä vaan heikkoutta viruksen edessä. Kun hän lopulta esiintyi kasvosuojus päälle, siitä tuli etusivun uutinen eri puolilla maailmaa – myös Suomessa. Tämä on yksi osoitus speaktaakkelin yhteiskunnan toimintalogiikasta. Näyttäytymisestä tulee politiikan keskeistä sisältöä ikään kuin se lisäisi tietoa korona-ajan todellisuudesta. Korona-aikaa voikin kuvata vallan fantasioiden kautta. Kantola kirjoittaa: ”Vallankäyttäjien esittämiä ideaaleja rakennetaan, koska ne puhuttelevat tunteita. On mukava ajatella, että yritystä johtaa hyvä isä- tai äitihahmo. Tai että valtion budjettia pitää kasassa rautainen ammattilainen, joka herättää luottamusta [...] Tunnesiteen tuottamista voi myös kuvata fantasian rakentamisena” (Kantola 2014: 46).

Kasvosuojukseen kiteytyy korona-ajan fantasia kontrollista tiedon puutteen ja pelon keskellä. Maski on näkyvä tapa osoittaa, että sen käyttäjä ottaa viruksen tosissaan, pyrkii suojaamaan muita ja edustaa vastuullista korona-ajan kansalaista. Käsien pesu tai turvavälien pitäminen eivät ole samalla tavalla näyttäytymiseen kytkeytyviä rituaale-

ja, joilla voi osoittaa kantavansa vastuuta. Kantola jatkaa: ”Fantasiat ovat ihannoituja kuvia todellisuudesta. Ne siivoavat pois epäselvyydet, epäpuhtaudet ja epävarmuuden sekä rakentavat kuvia tuottaen yksinkertaistetun ja ihannoidun käsityksen todellisuudesta” (Kantola 2014: 46). Suomessa poliitikkojen haluttomuus esiintyä maski päällä julkisuudessa muuttui hetkessä alkusyksyllä annetun maskisuosituksen myötä. Sen jälkeen maskista muodostui normi, jolla oli vahva speaktaakkelimainen ulottuvuus. Eduskunnasta kerrottiin, että kansanedustajat esiintyivät tv-kameroiden edessä kasvosuojuksen kanssa ja riisuivat sen heti lähehtyksen päätyttyä.

Kansanedustaja Aki Lindén (sd.) kirjoitti loka-kuussa 2020: ”Mitä siitä olisi ajateltava, että kansanedustajat, jotka liikkuvat ympäri eduskuntaa ilman maskia, tulevat television eteen maskit kasvoilla esittämään epäluottamusta hallituksen maskilinjauksille?” (Lindén 2020a). Myös kansanedustaja Veronika Honkasalo (vas.) kirjoitti samassa kuussa, että ”tietyt oppositiopoliitikot ovat ennen suosituksia käyttäneet maskeja siellä missä media on paikalla, muissa tilanteissa on oltu maskitta” (Honkasalo 2020). Esiintyminen ja näyttäytymisen korona-ajan vastuullisena ja esimerkillisenä poliitikkona muovautui nopeasti vallan rituaalien kautta. Media vallan näyttämönä oli mukana luomassa kuvaa ideaalipoliitikosta, joka osaa tuottaa kriisin keskellä tunnesidettä kansalaisiin.

Yhdysvalloissa tuleva presidentti Joe Biden nosti maskin isänmaallisuuden symboliksi. Hän piti maskia patrioottisena velvollisuutena ja pyrki luomaan kansallista yhtenäisyyttä syvästi jakautuneessa maassa. Leimaamalla kasvosuojusta käyttämättömät kansalaiset epäisänmaalliseksi Biden kuitenkin esitti vahvan poliittisen kannanoton, joka saattoi yhdistämisen sijaan vain entisestään syventää poliittista vastakkainasettelua. Tässä mielessä Bidenin pyrkimys nousta poliittisten jakolinjojen yläpuolelle vetoamalla isänmaallisuuteen ei ollut epäpoliittinen teko vaan mitä suurimmissa määrin poliittisen määrittelyvallan käyttöä.

Kasvosuojuksen speaktaakkelimaisuus ilmenee siinä, miten pelkästään käyttämällä suojusta julkisessa tilassa voi tarjota toisille representaation minuudesta ja arvoistani. Olen isänmaallinen ihminen, teko viestii. Toisille taas maskin käyttämät-

tömyys voi olla tapa viestiä vapauden ihannetta, kriittistä suhtautumista hallintoon tai epäluottamusta asiantuntijatietoon. Yleensä suojauskäytäntöihin ei kasaannu samalla tavalla moraalisia kerrostumia kuin maskiin, joka herätti jo espanjantaudin aikaan 1900-luvun alussa kiihkeää kansalaisliikettä puolesta ja vastaan. On ilmeistä, että kasvot peittävät suojus on kulttuurisesti, poliittisesti ja sosiaalisesti erityinen suojausväline, joka aiheuttaa eri aikakausina vahvoja tunnereaktioita. Tässä mielessä se on osuva väline vallankäyttäjien esittämien ideaalien ja identiteettien rakentamiseen.

Korona-ajan outformaatio

Israelilainen politiikan teoreetikko ja filosofi Yaron Ezrahi on kirjoittanut kehityksestä, jossa moderni yhteiskunta siirtyy informaatiosta outformaatioon (Ezrahi 2004). Siinä missä informaatio on kytketty tiedontuottajaan ja palautettavissa tiedon syntymisen prosessiin, outformaatio on täysin irrallaan tiedontuotannon kontekstista. Outformaatio esitetään usein visuaalisessa ja helposti omaksettavassa muodossa, jolloin painoarvo siirtyy tiedon tarkkuuden sijaan tiedon uskottavuuteen. Nämä ominaisuudet tekevät outformaatiosta sosiaalisen median ajalle ominaisen tiedon muodon. Yksittäinen visuaalinen esitys ratkaisusta koronapandemiaan saattaa levitä hämmästyttävän nopeasti eri mediakanavilla ja muokata kuvaa siitä, mistä pandemiassa on kysymys.

Outformaatio on usein yhdistelmä asiantuntijatietaa, uskomuksia ja moraalista kehystämistä. Yksi korona-ajan outformaatio on ollut laumasuojan käsite, joka nousi keväällä julkisen keskustelun kehystäjäksi (Vuorelma 2020c). Laumasuoja on tieteellinen käsite, jolla kuvataan sitä, kuinka riittävä määrä vastustuskykyisiä ihmisiä muodostaa koko väestön kattavan suojan tautia vastaan. Yleensä käsitettä käytetään selittämään rokotusten merkitystä väestöntason vastustuskyvyn muodostamisessa. Keväällä laumasuojasta alettiin puhua koronaviruksen yhteydessä eri maissa. Isossa-Britanniassa hallituksen tieteellinen neuvonantaja piti vielä maaliskuun alussa luonnollisen laumasuojan kehittymistä maan koronapolitiikan tavoitteena. Ruotsissa esitettiin samansuuntaisia asiantuntijalausuntoja. Myös Suomessa laumasuojatavoite esiintyi asian-

tuntijapuheessa. HUS:n ylilääkäri Asko Järvinen totesi huhtikuussa, että rajoituksia purkamalla pitäisi saada ”se osa väestöstä sairastumaan, jolle tauti ei ole vaarallinen” (Harjumaa 2020).

Laaja joukko kansainvälisiä asiantuntijoita arvioi heti pandemian alkuvaiheessa, että laumasuojan tavoittelu viruksen luonnollisen leviämisen kautta on liian riskialtis strategia, minkä seurauksena siitä luovuttiin nopeasti. Tieteelliseen prosessiin kuuluu eri hypoteesien esittäminen, tarkastelu ja kumoaminen. Korona-aikana prosessi on siirtynyt osittain tieteellisten lehtien sivuilta julkiseen keskusteluun tutkijoiden väliseksi julkiseksi puntaroinniksi. Julkinen tiedeväittely on tarjonnut tiedollisia aineksia myös laajempaan julkiseen keskusteluun, minkä seurauksena monet tieteelliset käsitteet ovat saaneet outformaation muodon. Näin kävi myös laumasuojan käsitteelle, joka irrotettiin nopeasti asiantuntijakontekstista ja otettiin käyttöön poliittisena ja moraalisenä käsitteenä. Spekuloinneissa esitettiin, että poliittisilla päätäjillä ja asiantuntijoilla on ääneen lausumaton tavoite sairastuttaa osa väestöstä tarkoituksellisesti.

Käsitteen leviäminen tiedekeskustelun ulkopuolelle poliittisena merkitystihentymänä oli omiaan herättämään epäluottamusta poliittisia päättäjiä ja asiantuntijoita kohtaan. Laumasuojaspekulointi ei vellonut pelkästään kansalaiskeskustelussa ja media-analyseissa vaan siirtyi myös eduskuntakeskusteluun. Maaliskuussa opposition kansanedustaja Ari Koponen (ps.) totesi puheenvuorossaan, että ”Suomessa edelleen poliitikkojen ja viranomaisten puheissa viitataan laumasuojaan, joka on kansainvälisesti ja eettisesti tarkastellen kestämaton” (Koponen 2020). Opposition kansanedustaja Sami Saivio (ps.) puhui eduskuntapuheenvuorossaan toukokuussa ”laumasuojaideologiasta” (Saivio 2020) ja kansanedustaja Heikki Vestman (kok.) siitä, miten viranomaiset ja ministeriöt ”haluavat edistää kiistanalaista laumasuojastrategiaa” (Vestman 2020). Kansanedustaja Sari Tanus (kd.) esitti kristillisdemokraattisen eduskuntaryhmän ryhmäpuheenvuorossa: ”Kansalaisten piirissä on suurta epävarmuutta siitä, mihin hallitus pyrkii ja mikä sen strategia on. Nyt tarvitsemme yksiselitteisiä vastauksia: Onko hallituksen tavoitteena todellakin laumasuojan muodostaminen? Höllennetäänkö rajoituksia, jotta tarttuvuus-

luku saadaan nousemaan? Hidastellaanko maskien käyttösuositusta ja testattavien määrää tarkoituksella, jotta tartuntamäärä saadaan kasvamaan?” (Tanus 2020).

Hallituksessa istuvan keskustan kansanedustaja Antti Kurvinen (kesk.) painotti: ”Suomen strategia ei ole missään vaiheessa ollut niin sanottu laumastrategia tai laumaimmunitietin hakeminen, vaan tavoite on ollut koko ajan estää epidemian räjähtäminen ja suojata riskiryhmiä. Haluan sen nyt tässä vielä kirkastaa” (Kurvinen 2020). Toukokuun alussa pääministeripuoluetta edustava Aki Lindén (sd.) puolestaan piti puheenvuoron täysistunnossa ja sanoi väitteitä laumasuojaan pyrkimisestä vääräksi. ”En ymmärrä, että sitä väitetään koko ajan ja yritetään siitä saada sitten tällainen poliittinen jännite tai joitain poliittisia pisteitä, tai mitä lie sillä tavoitellaan”, Lindén totesi (Lindén 2020b). Laumasuojan käsitteen kautta käytiin poliittista ja yhteiskunnallista väittelyä siitä, johdetaanko Suomen koronapolitiikkaa kyvykkäästi ja luotettavasti. Vaikka laumasuoja on tieteellinen käsite, joka kuvaa neutraalisti väestötason immuniteettia, siitä tuli korona-ajan yhteiskunnallisessa keskustelussa vahvasti latautunut ja tiedollisesti onttu termi. Se valjastettiin poliittisen debatin lyömäaseeksi, jonka avulla voitiin kääntää kriittinen katse poliitikoja ja asiantuntijoita kohtaan.

Tiedontuotanto ja kriisinhallinta

Korona-ajan tiedolliseen ympäristöön pitäisi kiinnittää enemmän huomiota yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa. Tiedon esittämisen muodot, puhuvat ja kertomustyypit ovat keskeisellä tavalla vaikuttamassa siihen, miten ymmärrämme käsillä olevaa pandemiaa. Ne eivät ole irrallaan viruksesta, koska tieto viruksesta vaikuttaa siihen, miten se leviää. Jos kansalaisille on riittävästi tietoa suojaustoimista ja luottamusta tietoa tuottaviin instituutioihin, virus ei pääse tarttumaan yhtä tehokkaasti kuin ympäristössä, jossa tietoa on vähän ja epäluottamus korkea. Kuten laumasuojan käsitettä koskeva yhteiskunnallinen keskustelu osoittaa, yksittäisestä sanasta voi tulla kriisijän merkitystihentymä, joka lisää epäluottamusta ja epäluuloa hallinnon toimiin.

Korona-ajan kertomusmuotoihin on tärkeää kiinnittää kriittistä huomiota, koska kertomus on

niin helposti omaksuttava ja luonteva tiedon esitystapa. Kriittinen suhtautuminen tietoon voi herpaantua, jos uskottavalta kuulostava tulkinta kerrotaan tunteisiin vetoavan kokemukertomuksen muodossa. Samaan aikaan pitää olla tarkkana, ettei kriittinen suhtautuminen ohjaa epäluotettavien lähteiden äärelle. Moni tyydyttää korona-ajan tiedonjanoa hakeutumalla sosiaalisen median verkostoihin, joissa jaetaan salaliittoteorioihin kytkeytyviä analyyseja kriisijän salatuista ”totuuksista”. Ne tarjoavat paitsi uskottavalta kuulostavia selityksiä myös yhteisön, joka rakentaa omiin uskomuksiinsa perustuvaa rinnakkaista todellisuutta. Hallinnon läpinäkyvyys, avoimen tiedon saatavuus ja täsmällinen kieli ovat siksi keskeinen osa valtioiden kriisinhallintaa korona-aikana.

Kirjallisuus

- Aamulehti (2020) Suomalaisuus voi pelastaa meidät pahimmalta. 22.3.2020. <https://www.aamulehti.fi/paakirjoitukset/art-2000007518081.html>
- Debord, Guy (2005) *Spektaakkelin yhteiskunta (La société du spectacle, 1967)*. Suom. Tommi Uschanov. Helsinki: Summa.
- Ezrahi, Yaron (2004) Science and the Political Imagination in Contemporary Democracies. Teoksessa Sheila Jasanoff (toim.) *States of Knowledge: The Co-Production of Science and the Social Order*. London: Routledge.
- Harjumaa, Marika (2020) HUSin Järvinen purkasi koronajoitoksia - ”Pitäisi yrittää saada sitä väestönosaa sairastamaan, jolle tauti ei todennäköisimmin ole vaarallinen”. Yleisradio 23.4.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11318716>
- Honkasalo, Veronika (2020) Twitter-päivitys 9.10.2020. <https://twitter.com/veronikahonka/status/1314573036318793729>
- Kantola, Anu (2014) *Matala valta*. Tampere: Vastapaino.
- Koponen, Ari (2020) Täysistunnon puheenvuoro PTK 35 2020 vp. 26.3.2020. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Puheenvuoro/Sivut/PUH_35+2020+2.1+9+.aspx
- Kurvinen, Antti (2020) Täysistunnon puheenvuoro PTK 35 2020 vp. 26.3.2020. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohhta/Sivut/PTK_35+2020+2.1.aspx
- Lempinen, Marko (2020) Ruumiskontit ilmestyivät helsinkiläisairaalan pihalle – sairaalapotomo: ”Ennen pitkää koronaepidemia aiheuttaa ylimääräistä kuolleisuutta”. *Ilta-Sanomat* 2.4.2020. <https://www.is.fi/kotimaa/art-200006462072.html>
- Lindén, Aki (2020a) Twitter-päivitys 10.10.2020. <https://twitter.com/LindenAki/status/1314808261716176897>
- Lindén, Aki (2020b) Täysistunnon puheenvuoro PTK 67 2020 vp. 6.5.2020. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Puheenvuoro/Sivut/PUH_67+2020+6+75+75.aspx
- Mäkelä, Maria (2019) Totuuksia ja politiikkaa tarinallistuvassa mediaympäristössä. *Tieteessä tapahtuu* 37(3): 4–9.
- Mäkelä, Maria (2018) Lessons from the Dangers of narrative project: Toward a story-critical narratology. *Tekstuaalia* 1(4): 175–186.
- Saarikoski, Saska (2020) Twitter-päivitys 16.3.2020. <https://twitter.com/saskasaarikoski/status/1239577935528570882>
- Sadeoja, Tapio (2020) Saako Suomi kiittää Marinia vai Marin Suomea? *Ilta-Sanomat* 18.11.2020. <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000007625121.html>
- Salmi, Sara (2020) Helsingissä sairaalan pihalle tuotiin kylmäkontteja ruumiita varten – näin varaudutaan siihen, että nykyiset vainajatilat täyttyvät koronan takia. Yleisradio 3.4.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11290122>

- Saivio, Sami (2020) Täysistunnon puheenvuoro PTK 67 2020 vp. 6.5.2020. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Puheenvuoro/Sivut/PUH_67+2020+6+68+68.aspx
- Serhan, Yasmeeen (2020) Lessons From Slovakia—Where Leaders Wear Masks. *The Atlantic*. 13.5.2020. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2020/05/slovakia-mask-coronavirus-pandemic-success/611545/>
- Tanus, Sari (2020) Täysistunnon puheenvuoro PTK 67 2020 vp. 6.5.2020. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Puheenvuoro/Sivut/PUH_67+2020+6+9+9.aspx
- Vestman, Heikki (2020) Täysistunnon puheenvuoro PTK 67 2020 vp. 6.5.2020. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Puheenvuoro/Sivut/PUH_67+2020+6+51+51.aspx
- Vuorelma, Johanna (2020a) Koronakriisi ja kamppailu tarinasta. *Politiikasta* 2.4.2020.
- Vuorelma, Johanna (2020b) Pandemian spekaakkeli. *niin & näin* 2/20: 48–49.
- Vuorelma, Johanna (2020c) Outformaation aika. *Helsingin Sanomat* 25.10.2020.

Kirjoittaja on tutkijatohtori Helsingin yliopiston Eurooppa-tutkimuksen keskuksessa.

VALTIONAVUSTUSTEN HAKU SYKSYLLÄ 2021

Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää vuosittain määrärahan tieteellisten seurojen julkaisutoimintaan ja kansainväliseen toimintaan sekä kansainvälisten tieteellisten ja liikuntatieteellisten konferenssien ja kansallisten seminaarien järjestämiseen. Näitä avustuksia välittää Tieteellisten seurain valtuuskunta.

Valtionavustukset tieteellisten seurojen vuoden 2022 julkaisutoimintaan ja kansainväliseen toimintaan ovat haettavissa 1.–30.9.2021.

Lisätietoja: tiedesihteeri Kirsi Siitonen, puh. (09) 228 69 269, avustukset@tsv.fi

Valtionavustukset kansainvälisten tieteellisten konferenssien ja kansallisten seminaarien sekä liikunta-alan kansainvälisten tieteellisten konferenssien ja kokousten järjestämiseen ovat haettavissa 1.–31.10.2021.

Lisätietoja: johtava kirjastonhoitaja Georg Strien, puh. (09) 228 69 238, avustukset@tsv.fi

Hakuohjeisiin voi tutustua valtuuskunnan verkkosivuilla: <https://www.tsv.fi/fi/avustukset>

MILLENNIUM-TEKNOLOGIAPALKINNON 2022 NIMEÄMISKAUSI ALKAA

Miljoonan euron Millennium-teknologiapalkinto jaetaan seuraavaksi 25. lokakuuta 2022. Nimeämisiä palkinnon ansaitsevista innovaatioista otetaan vastaan 2.8–31.10.2021 organisaatioilta ympäri maailman, kaikilta aloilta sotateknologiaa lukuun ottamatta.

Nyt alkavalla palkintokierroksella nimeämisen kriteerit uudistuvat. Millennium-teknologiapalkinto jaetaan edelleen laajasti ihmiskunnan elämää parantaville innovaatioille, jotka edistävät kestävästä kehitystä. Uusina mausteina säännöissä nostetaan esiin palkittavan teknologian mahdollisuuksia säästää luonnonvaroja sekä edistää luonnon monimuotoisuutta ja ihmisten välistä tasa-arvoa. Lisäksi palkintoehdokkaista arvioitaessa otetaan huomioon teknologian globaali saavuttavuus ja innovaation kehittämisessä käytetty eettinen ohjeisto.

Millennium-teknologiapalkinnolla halutaan jatkossa korostaa myös sitä, että vaikka teknologian käyttö on aiheuttanut maapallolle moninaisia haasteita, sillä on myös ensisijainen rooli niiden ratkaisemisessa. Teknologian käyttö on voinut tuottaa myös eettisiä ongelmia. Kaikki kehityksen tulokset eivät ole tasapuolisesti ihmisten käytettävissä maantieteellisistä, sosiaalisista, taloudellisista tai kulttuurisista eroista johtuen.